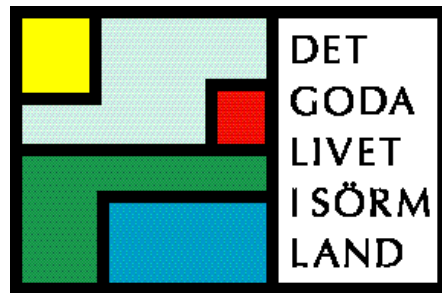

Boendet

ALDRIG HAR DET varit så många invånare i Sörmland som det är nu. Under de senaste fem åren har vi varit ett av landets fem snabbast växande län. Befolkningsökningen väntas fortsätta. Ett stort problem är därför att det byggs för lite bostäder. Sörmland står, tillsammans med övriga Mälardalenregionen, inför ett underskattat utvecklingsstryck. Jag tror att Sörmland år 2030 har ytterligare mellan 50.000 – 100.000 invånare. Genom en rad aktiviteter i vårt län och andra län i regionen, håller detta faktum på att göras synligt.

Men ett ökat bostadsbyggande får inte bara innebära att ett antal hus byggs var som helst. Därtill är det en utmaning att skapa ett bostadsbyggande som också innebär ett hållbart boende. Det ska byggas med både förnuft och hjärta – för ett gott liv. De tre dimensionerna av hållbarheten – ekologiskt, ekonomiskt och socialt – måste finnas med i såväl planering som byggande. Genom länsstyrelsens nya organisation från 2004 har vi skapat bättre förutsättningar för en hållbar utveckling även inom boendet.

Sörmland är inte enbart fina gårdar, idyll och små städer – utan också mångfald och stora kulturkrokar. Detta nya och okända måste både hanteras och ses som viktiga tillgångar och möjligheter i länets fortsatta utveckling. När vi förhåller oss till dessa mångkulturella tillgångar måste vi ta utgångspunkt i demokratins idéer och synen på alla män-

Foto: Jenny Palmqvist, Södermanlands Nyheter

niskors lika värde. Människovärdesprincipen och demokratin är två sidor av samma mynt. Detta är samtidigt den omistliga kompassen mot framtiden.

Med det fjärde seminariet i vår serie om "Det goda livet i Sörmland", avslutas nu en årslång seminarie- och skriftserie. Motorer i denna idéutveckling är Sörmlandsambassadörerna - tillika journalisterna - Bo Holmström, Håkan Nilsson, Ingemar Odlander och Sven Strömberg. Eva Aalbu leder arbetet på Länsstyrelsen i Södermanland. Ett stort tack till er.

*Dokumentationen från de tre första i seminarier-
na i serien presenteras i skrifterna "Gemensam vär-
degrund", "Hälsa" och "Språk".*

*Det avslutande seminariet om "Boende" genom-
fördes vid Stiftsgården Stjärnholm den 11 februari
2004. De fyra föreläsarna vid seminariet; Louise
Nyström, Clara Skoog Åhlvik, Sverker Sörlin samt
Masoud Kamali bidrog bland annat till att ge oss en
ökad insikt om mångfald som en central utvecklings-
faktor och möjlighet för oss alla. Det gemensamma
och avslutande samtalet knöts förtjänstfullt ihop av
Catharina Håkansson, politisk chefredaktör vid
Södermanlands Nyheter. Hjärtligt tack till er alla!*

Nyköping i maj 2004

BO HOLMBERG

LOUISE NYSTRÖM

Arkitekt SAR/MSA, docent och professor i fysik planering vid Blekinge tekniska högskola. Sekreterare i Stadsmiljörådet fram till 2003. Idag chef för Boverkets internationella sekretariat och ledamot i regeringens råd för arkitektur, form och design.

”Boendet – mötet mellan det goda livets idé och praktik”

Boendet formades för hemmafrun under trettioalet. Men trots att denna epok tog slut under sextioalet, fortsatte bostadsproduktionen att bygga för henne, förklarar Louise Nyström i sitt anförande och ger en historisk analys av vårt boende och stadsbyggande.

Samtidigt som bostaden – och boendet i sin helhet – är bland det mest vardagliga i vår tillvaro och som vi alla har både egna erfarenheter och åsikter om, så är boendet en veritabel arena för ideologi och politik. Sedan Stockholmsutställningen 1930 och pamfletten ”acceptera” har boendet varit det ställe där välfärdspolitiken skulle förverkligas. ”Boendet har fram tills idag också setts som huvudingrediensen i stadsbyggandet – allt annat, som trafik, arbetsplatser, skolor, butiker och samhällsservice har organiserats med bostaden och boendet som utgångspunkt.

En kortversion av historien om boendet som del i välfärds- och samhällsbygget skulle kunna vara berättelsen om hemmafrun.

HEMMAFRUN

Ty hemmafrun^{2/} är ouplösligt förbunden med modernismen och inte minst med sin svenska variant funktionalismen. Det var för henne som bostaden och bostadsområdet designades på trettio- och fyrtyotalen. Visst hade det redan tidigare funnits kvinnor som hade hemmet som sin arbetsplats, men som begrepp och politisk idé föddes hon på trettioalet. Hemmafrun sågs som välfärd – det skulle räcka med en industriarbetarlön för att försörja en familj, ge dem mat, kläder, en bra bostad och inte minst barnen en trygg uppväxt.

I början av femtioalet stod hemmafrun på höjdpunkten av sin karriär, 1.240.000 kvinnor stark. Men sen gick det utför och redan när hon nått trettioårsåldern på sextio-talet började hon tyna av. 1990, sextio år gammal, tog hon med sina 81.000 kvinnokrafter ut förtidspension. Idag är hon lika ovanlig hemma som vilken karl som helst.

”Den kanske största delen av våra boendemiljöer är alltså byggda för en förlegad familjeform och ett övergivet samhällssystem”

Hemmafruepoken inleddes alltså i Sverige under 1930-talet och nådde sin kulmen på femtioalet. Sysselsättningen i jordbruket minskade och med urbanisering och industrialisering flyttades det produktiva arbetet till fabriken samtidigt som reproduktionen, det vill säga omsorgsarbetet och konsumtionen förlades till familjen. Fler gifte sig och antalet hemmafruar ökade. På sextioalet behövde produktionen mer arbetskraft. Lösningen blev kvinnornas återtag till lönearbetet, en del till fabriksgolvet, medan andra fick ta över den tidigare oavlönade barn- och äldreomsorgen. Först blev de dagmammor och hemsamariter, senare fick de jobb som förskollärare och undersköterskor.

Men trots att hemmafruns korta epok var slut, fortsatte bostadsproduktionen att bygga för henne. Den kanske största delen av våra boendemiljöer är alltså byggda för en förlegad familjeform och ett övergivet samhällssystem. Kanske är det en av anledningarna att dessa boendemiljöer idag väljs bort av dem som kan välja annat.

FEMTIO- OCH SEXTIOTALENS BOSTADSBRIST

Fram till och med miljonprogrammets sista år var bostadsbristen stor på de flesta ställen i landet. Man kunde få vänta upp till tio år på att bli med lägenhet – en förutsättning på den tiden för att bli med barn, det

vill säga bilda familj. 1967, två år efter starten på miljon-programmet 1965 - 1974, antog riksdagen målet "En god bostad till rimliga kostnader åt alla"¹⁷. Mellan 1945 och 1975 byggdes mest flerbostadshusområden – avsedda för familjelivet. Att dessa områden kallades för "sovstäder" kanske berodde på att det var det enda som papporna gjorde där. Mammorna och barnen var ju där hela dagarna. Där fanns moderna lägenheter med badrum, kök och centralvärme. Och där fanns parker, lekplatser, skolor och ett centrum att gå och handla i. Segregation var ett okänt begrepp när invandringen var näst intill obefintlig, och rik som fattig fick ta den lägenhet som erbjöds.

Det byggdes förstås mycket småhus också, även om det skulle bli mer på sjuttioalet. Så kallade egna-hem uppfördes, särskilt på landsbygden. De var ofta små och självbyggda. Från tjugotalet fanns det kvar märkliga föreställningar om att självbyggeri av egna-hem var ett bra sätt att "disciplinera arbetarklassen".

SMÅHUS OCH KOLLEKTIV

Vid sidan av att kvinnorna behövdes i produktionen var deras rätt till jämställdhet, eget arbete och egen lön viktiga skäl att begrava hemmafrun. Kvinnornas inkomster medförde också en förbättring av hushålls-ekonomin, som många omsatte i ett små-

hus, för att förverkliga drömmen om det egna huset, att snickra på, och att bo nära marken, särskilt med hänsyn till barnen. Så gick produktionen av småhus om flerbostadshusen på sjuttioalet. Med gynnsamma statliga lån och skatter kunde många börja bygga upp en förmögenhet och kliva på bostadskarriärstegen.

Men det fick – också – mindre eftertraktade konsekvenser. Hushållets totala lönearbets-tid ökade, från fyrtioalets 48 timmar, det vill säga mannens inklusive halva lördagar, till dagens cirka 70 timmar för en typisk småbarnsfamilj, en heltid och en trekvartstid. Inklusive resor och lunch blir det cirka 90 timmar per vecka, eller 9 timmar/vuxen och arbetsdag. Så är det fortfarande. Och fortfarande kräver hushållsarbetet sin tid – trots alla hushållsmaskiner och IT ska faktiskt tvätten tvättas, mjölken och potatisen hem och middagen på bordet. De som är föräldrar ska också få ungar-na till och från dagis och skola. I denna situation blev bilen snart en nödvändighet och snabbmaten en hjälp. Och har så förblivit.⁴¹

På ett samhällsplan grundlades på sjuttioalet den tudelade bostadsmarknaden mellan dem som hade - småhus och därmed kapital - och dem som inte hade - det vill säga blev kvar i hyresboendet. Nu grundlades också den boendesegregation som idag är en viktig politisk fråga.

Om sjuttioalet var småhusets årtionde, så var det också de politiska rörelsernas, varav kollektivhusrörelsen var en. I Sverige hade vi två förebilder. Den första var kollektivhuset på John Ericssonsgatan i Stockholm, ritat av Sven Markelius 1935.⁵⁷ Alva Myrdal, som stod för programmet, insåg det dilemma som den yrkesarbetande hustrun hade, det fanns några få då också. Hon ville ha ett hus där vardagsbekymrena kunde minimeras. I kollektivhuset fanns ett femtiotal lägenheter, som hade tillgång till centralkök, varifrån man kunde få upp den färdiga maten med mathiss, och storbarnkammare, där man kunde lämna barnen på väg till jobbet och där de kunde tas om hand av "pedagogisk expertis" - vilket Alva ansåg var mycket bättre än utbildade föräldrar. Storbarnkammaren kom att bilda modell för daghemmen

Den andra förebilden var den danska kollektivhusrörelsen som växte sig stark under sjuttioalet med paroller som "Jag vill ha hundra föräldrar till mina barn!". Därtill kom ökade krav på jämlikhet i samhället och jämställdhet i hushållsarbetet samt inte minst en vilja att ersätta miljonprogrammets anonyma bostadskaserner med verklig gemenskap i boendet. Man förstod också att avlastning och rationalisering av hushållsarbetet inte kunde ske med hjälp av boendeservice, det vill säga bygga på betald arbetskraft. Det var

både ojämnt och för dyrt ansåg man. Istället ville man ha ett boende som byggde på "arbetets grund", det vill säga där hela kollektivet delade på hushållsarbetet. Så föddes BIG, Bo i Gemenskap. Flera sådana kollektivhus finns fortfarande kvar, till exempel Stacken i Göteborg och Färdknäppen i Stockholm.

BOSTADSPOLITISK NEDMONTERING

När bostadsdepartementet avskaffas 1991 var det ett uttryck för en process som startade under åttiotalet och nådde sin kulmen under mitten av nittiotalet, nämligen en nedmontering av den statliga bostadspolitiken.

Boendet var inte längre en samhällsangelägenhet, det var en fråga för marknaden. Man ansåg bland annat, särskilt inom de borgerliga partierna, att samhällelig inblandning i bostadsmarknaden skulle motverka en eftertraktad mångfald och vara kostnadsdrivande. Utöver att avveckla den statliga bostadsfinansieringen, så genomfördes en långtgående avreglering av bostadsbyggandet. Därigenom ville man främja variation, arkitektonisk kvalitet och valfrihet i såväl bostadsproduktionen som bostadskonsumtionen. Och nog har det byggts en rad både spännande och vackra bostadsmiljöer de senaste åren. Men att de har blivit så mycket billigare är det få som anser.

Samtidigt växte miljöengagemanget både i Sverige och i hela världen. FNs miljökonferens i Rio 1992 satte sina spår i Sverige i kommunernas Agenda 21-arbete, men också i hushållens intresse för ekologisk livsföring. Vi lärde oss alla att resurshushålla både med energi, vatten och avfall. Många flyttade till landet för att bo på naturens villkor, andra byggde ekobyar. Några avstod från bil (eller gick in i en bilpool) för att på det sättet leva mer miljöriktigt. Men alla måste utveckla sin sophink till returmaterialsorteringsanläggning. Och alla måste göra sina veckoturer till den kommunala returmaterialsorteringsanläggningen. Kompostering blev ett vanligt samtalsämne vid fikabordet.

Detta satte sin prägel på bostaden och bostadsområdet. Diskbänksskåpet måste inredas med flera hinkar, och andra skåp tas i anspråk för tomglas och tidningsbuntar. Sopnedkastan proppades igen och containrar och byggnader för returmaterial blev ett nytt inslag i stadsbilden.

EUROPEISERING OCH STADSLIV

Det är alltid svårt att se sin egen tids grundläggande idéer och värden. Men kanske kommer eftervärlden att se vårt nuvarande årtionde som den tid då Sverige internationaliserades. Visserligen har vi länge rest utomlands på semestern och visserligen har vi

länge haft invandring, men det är först nu som Sverige på allvar börjar känna sig som en del av Europa, även om majoriteten motsatte sig euron.

Samtidigt ökar intresset för stadsliv – att bo i staden och delta i det offentliga livet på gator, teatrar och caféer. Innerstädernas höga bostadsrättspriser vittnar om att det än så länge bara är de välbeställda som kan förverkliga denna önskan. Stadslivet sammanknippas ofta med kontinentala livsstilar, i motsats till det traditionellt svenska – att ströva i naturen och umgås i hemmet.

Stadslivet ses också av alltfler som ett sätt att medverka i en ekologiskt hållbar stadsutveckling, det vill säga att minska resursförbrukningen genom att klara sig utan bil och minska energiförbrukningen för bostadsuppvärmning.⁶ Den hållbara stadsutvecklingens två andra dimensioner, den ekonomiska och sociala, hänger också ihop med bosättningen. I en tid då större krav ställs på deltagande i arbetslivet, samtidigt som alltmer omsorgsuppgifter lyfts över på hushållen, ansvarsutredningens "medskapande" handlar bland annat om detta, blir bostadens lokalisering en allt viktigare faktor både för den kommunala planeringen och för hushållens agerande. Förtätning – att motverka sprawl – underlättar det kommunala ansvaret att förse hushållen med teknisk och social infrastruktur - vägar och VA-ledningar såväl som skolskjutsar och hemtjänst. För hus-

hållen är stadslivet ett sätt att förenkla vardagslivet, med kortare arbetsresor och närmare till butiker, dagis, skola och mormor.⁷¹

Kanske kommer eftervärlden att koppla det gryende intresset för stadsliv både med kravet på hållbar stadsutveckling och med europeisering. Men om fler ska lyckas förverkliga ett stadsliv måste vi lära oss att privatlivet kan klaras i mindre bostäder. Både därför att stor bostadsyta centralt är för dyrt för de allra flesta och för att det medför att färre får plats i stan och det därmed blir färre som kan upprätthålla det offentliga livet.⁸¹ Det går inte att fortsätta med stora lägenheter som i Hammarby sjöstad i Stockholm. Visserligen har Hammarby sjöstad samma bebyggelsestäthet som Södermalm, men boendestätheten är betydligt lägre, 75 boende/hektar mot Söders 170 boende/hektar. Inte undra på att butikerna i Hammarby Sjöstad har svårt att få tillräckligt med kunder.

MÅNGFALD AV IDEAL OCH LIVSFORMER

Hittills har jag försökt dra fram det som jag uppfattat som grundläggande värden under andra hälften av nittonhundratalet och sett hur dessa fått sina uttryck i boendet. Utöver att jag därmed utelämnat mycket, så har jag gjort en hel del generaliseringar. Därför ska jag nu ta upp en schematisk diskussion av mångfaldens olika dimensioner.

På femtio- och sextiotalen både talade vi om "Me-

delsvensson" och planerade och byggde för honom och hans familj. Men på åttiotalet hade han försvunnit och vi började tala om att det fanns olika livsformer och ideal. Det medförde också olika förhållningssätt till boendet.

En undersökning visade hur människor ser på sin bostad på olika sätt, beroende på den vilken livssituation de befinner sig i.⁹¹

1. Bostaden som station.

Jag tittar in för att packa om väskan på den snabba färden genom livet. Bostaden är det ställe där jag har mina saker, sover, äter och sköter min hygien.

2. Hemmet som vardagslivets bas.

Bostaden behöver inte vara representativ men den ska fungera bra för familjelivet och omsorgen om de mina.

3. Bostaden som projekt.

Jag inreder utstuderat och skapar en ram för min identitet. Att visa upp bostaden är ett sätt att presentera mig för andra.

4. Hemmet som livets arkiv.

Minnen från mitt liv sitter i väggar, möbler och ting. Ändras miljön, faller de krokarna ner som jag hängt upp mitt minne på.

En annan undersökning visade att människor med olika livsstil bosatte sig på olika ställen: offentliga-

ställda akademiker företrädesvis i innerstan, näringslivets ingenjörer mest i villor och arbetare ofta i förorternas flerbostadshus. Alla tyckte att just deras sätt att bo var det enda rätta. Till exempel pratade förskollärare och bibliotekarier nedsättande om de miljonprogramsområden där de arbetade. Själva bodde de i trånga bostäder i centrala Göteborg och kunde inte tänka sig något annat. De som bodde i miljonprogrammet kunde för sin del inte förstå hur man kunde bo och ha barn bland alla avgaserna i centrum, själva hade de ju välplanerade lägenheter och all naturen omkring sig.^{10/}

Utifrån dessa två studier kan man gå vidare och se hur boendeform och livsform hänger ihop. Jag ska göra det med begreppsparen integrerad/självständig boendeform och arbetstagar/självförsörjarslivsform.^{11/}

Bostad och omgivning är komplement till varandra. En brist i själva bostaden kan kompenseras av något som finns i omgivningen och tvärtom. Ovan nämndes hur livsmedelsbutiker långt bort kräver mer matförvaring i bostaden. Det finns en lång rad liknande exempel: kvarterslokaler minskar behovet av eget utrymme för släktkalas, saknas arbetsrum på jobbet, som det gör för de flesta lärare, måste man ha det hemma, kollektivtrafik minskar det egna behovet av bil och garage, att träffa andra kan man göra både

hemma och på krogen, måla akvarell kan man göra antingen hemma eller i en studielokal, sköta tvätten antingen hemma eller i en gemensam tvättstuga.

Denna komplementaritet betyder att ett bra boende är ett där det finns en god balans mellan bostad och omgivning. Hur denna balans ser ut varierar emellertid avsevärt. Placerade på en skala finns i ena änden de bostäder som är mycket beroende av sin omgivning för att fungera. I den andra änden finns de bostäder som är så rymliga och välutrustade att de fungerar oberoende av omgivningen. Låt mig kalla den första typen för *integrerad* boendeform och den andra för *självständig*.

I den *integrerade* boendeformen har bostaden nära till restauranger, affärer som säljer färdiglagat, specialbutiker, kemptvätt, bio, teatrar, arbetsplatser, undervisning... Finns allt detta klarar man sig med en mindre lägenhet.^{12/} I den *självständiga* boendeformen kan man i bostaden producera sin mat, tillverka sina kläder, generera sin elkraft, kompostera, ta hand om ungarna hemma och själv stå för underhållningen via hembio och dataspel. Här finns utöver vardagsrum, kök och sovrum också kontor, snickarbod, vävstuga, musikrum, teverum, gästrum, matsal, tennisbana och grönsaksland.

När man rör sig på skalan mellan dessa två extre-

mer medför det olika sätt att leva, olika sätt att ordna arenor för privatliv och socialt liv, olika sätt att klara vardagens bestyr. Bebyggelsemiljön innehåller också denna skala – från Stockholms innerstad till Norrlands glesbygd. De olika boendeformerna attraherar olika människor, under olika delar av livet.^{13/}

Livsformsanalys är ett sätt att se hur människor formar sina liv med utgångspunkt i vilken typ av arbete de har, eller som det lite högtidligt heter - förhållandet till produktionsmedlen. Mycket grovt kan man särskilja två olika livsformer: *arbetstagarens* och *självförsörjarens*.^{14/}

Arbetstagaren är anställd på företaget eller i förvaltning, på golvet eller i direktionsvåningen. För detta får han lön som används för konsumtion på den arbetsfria tiden. Den ena delen av dygnet används alltså för produktion, den andra för konsumtion. Därmed följer att man skiljer ordentligt på arbetstid och fri tid, då man ska hinna med hushållsarbetet, familjen, barnen och sig själv. Arbetstagaren måste kunna räkna med att byta jobb och eventuellt flytta dit jobben finns, särskilt den som har hög utbildning och kreativa arbetsuppgifter. Då förloras lätt kontakten med hembygden, vänner, släkten. Arbetstagaren är beroende av service – dagis åt ungarna och hemtjänst åt föräldrarna. Fritiden måste användas effektivt så att man hinner med allt på

den knappa tiden och dessutom hinner sova ut så att man är fräsch nästa morgon på jobbet.

Självförsörjaren är sin egna arbetsgivare, såsom lantbrukare, konstnärer, hantverkare. För självförsörjaren flyter tiden ihop, det går inte att skilja på arbetstid och fritid. Försörjning, hushållsarbete, barntillsyn kan skötas parallellt eller varvas efter behov. Självförsörjaren har ofta hemmet som bas för sitt arbete, kan bo kvar i sin hembygd och utnyttja de tillgångar och kontakter som finns där, det må vara marken och skogen eller släkten och vännerna.

Hur förhåller sig då de två boendeformerna till det två livsformerna? Det förefaller klart att arbetstagaren med sitt hårt inrutade och konsumtionsinriktade liv har störst förutsättningar att få sina behov tillgodosedda i den integrerade boendeformen, där den egna bostaden är liten och lättskött och där det finns gott om service i omgivningen. Självförsörjaren med sin friare tidsanvändning och sitt större behov av utrymme för produktion har bättre villkor i den självständiga bostaden.

Men den arbetstagare som ska sköta sitt arbete mellan 8 och 17 och hålla en självständig boendeform igång, kan finna att tiden inte räcker till. All fritid måste användas till att underhålla huset, få barnen till fritidsaktiviteter, ta hand om fåren, fara och handla

etc. vilket inte ger mycket tid för att hinna med sina andra intressen, och inte heller tid att utnyttja allt det som denna boendeform kan erbjuda. Stress och utbrändhet kan bli följderna. Och den självförsörjare som hamnar i den integrerade boendeformen kan finna att det dels inte finns tillräckligt utrymme för den egna produktionen, dels att omgivningens service är obehövlig och dyr. Möjligheterna att utveckla ett meningsfullt liv blir begränsade och möjligheterna att tillgodogöra sig omgivningens resurser likaså. Känslor av otillräcklighet kan bli följderna.

AVSLUTNING

Föreställningen om det goda livet växlar över tid, men också mellan olika människor, och det även inom en så begränsad kulturkrets som den svenska.

Den schematiska och starkt förenklade framställningen av bostadsförsörjning och boende under andra delen av nittonhundratalet har visat dels på den starka kopplingen mellan ideologi och praktik, dels på förändringen över tid. Trots att det i grunden handlar om så enkla saker som hur vi bor och inrättar våra vardagsliv så har idéerna växlat från en tilltro till hemmafren som en viktig förutsättning för det goda livet till miljöengagemanget som överordnad idé om boendets gestaltning och därmed också om det goda livets.

Ofta har dessa idéer inte kommit från hushållens egna livserfarenheter, utan utvecklats i övergripande ideologiska och politiska sammanhang.

Diskussionen av förhållandet mellan boendeform och livsform har ytterligare pekat på hur boendet kan inrättas och organiseras på en mångfald olika sätt och hur dessa olika sätt medför olika villkor för olika livsformer. Den visar tydligt vikten av att renodla och utveckla olika bebyggelse typer – det finns inte en enda som kan tillgodose hela den bredd av behov och föreställningar om vad det goda livet går ut på. Lika lite som det goda livet kan beskrivas i enkla och entydiga termer, lika omöjligt är det att komma fram till en enda lösning på hur detta goda liv ska kunna ges goda förutsättningar.

- 1/ Bostadssociala utredningen, 1933-1947, hade till uppgift att kartlägga bostadsförhållandena och utarbeta riktlinjer för bostadspolitiken. Utredningens förslag kom att ligga till grund för den nya bostadspolitik som introducerades efter kriget.
- 2/ Enligt Nationalencyklopedin *"gift kvinna som arbetar oavlönat i hemmet och som försörjs av sin make."*
- 3/ Den lagen hade redan fattats i USA 1949: *"A decent home and a suitable living environment for every American family"*. Lagen blev basen för det amerikanska välfärdsbygget, nämligen *"Public Housing"*, som ofta visade sig ge så dåliga sociala villkor att många sådana områden nu rivits eller håller på att rivras.
- 4/ Strukturrationiseringen av handeln till allt färre och större butiker – ofta lokaliserade utanför bebyggelsen – följdes upp av statliga krav på *"dubbla högskåp för matförvaring"*, i klartext både kyl- och frysskåp. Därtill ökade behovet av plats för drickbackar och toapappersbalar. Hushållen övertog därmed en del av förvaringen från detaljhandelsledet. Motsvarande förändring finns inte i andra europeiska länder, där livsmedelshandeln fortfarande finns i närheten av bostäderna och möjliggör att inköpen, av kvinnorna, kan ske på vägen hem från jobbet med bussen. Dimensionen av denna förändring belyses av att arkitekturstudenterna vid denna tid lärdes att *"Det är billigare att köpa en resväska varje gång som man ska utomlands än det är att bygga det utrymme som behövs för att ha denna resväska mellan resorna"*. Samtidigt fick hushållen ta över en del av transportarbetet för att få hem maten, när livsmedelshandeln koncentrerades och förlades utanför bebyggelsen.
- 5/ Det byggdes flera senare, bland annat Hässelby Familjehotell 1955, med 328 lägenheter, matsal, daghem, tvättinlämning, frisör, läkare och matbutik
- 6/ Medan en villa har sex yttertytor, tak, golv och fyra väggar, har en lägenhet har bara två, vilket minskar värmeförlusterna betydligt.
- 7/ Två exempel på intresset för stadsliv, som antyder att det inte bara gäller ungdomar:
 1. Ett medelålders par bor i en av Stockholms villaförorter, men på veckoandarna flyttar de till sin lilla lägenhet i Nyköping stadskärna.
 2. En ung kvinna jag känner vill flytta ihop med sin kille. De har varsin etta som de vill byta till en tvåa. Men det är det många andra som också vill. Så därför är det svårt att få tag i större lägenheter i centrala Stockholm. Det enda bytesförslaget de fått är från en medel-ålders kvinna och hennes vuxne son, som vill byta sin trea till en tvåa och en etta.
- 8/ På Manhattan har på allvar föreslagits att det skulle byggas bostäder utan kök – folk äter ju middag på krogen, lunch på kontoret och frukost halvspringande till jobbet.
- 9/ Annika Schéele (1994). *"Att bo har många sidor"*. I Nyström (red) *Bebyggelsens mångfald*. Boverket.
- 10/ Magnus Mörck (1991) *"Storstadens livsstilar och boendekarriärer"*, även utgiven som *"Medelvensson bor inte här längre: en etnologisk intervjuundersökning om livsstilar och boendekarriärer"*. Byggnadsnämnden 1997.
- 11/ Se Louise Nyström (red) 1994, *"Bebyggelsens Mångfald"*. Boverket 1994, där jag tidigare utvecklat detta resonemang.
- 12/ I organiserad form finns den integrerade bostaden i kollektivhuset, servicehuset, studentkorridoren och gruppboenden.
- 13/ Också fritidens bostäder innehåller denna skala, från kurortens professionella pyssel med kroppen, via pensionatets frihet från att behöva tänka på matlagning och städning, till det egna torpets glädje och möda med vattenhink, potatishacka och färgskrapa.
- 14/ Observera att detta är en grov förenkling. Ofta brukar man tala om tre livsformer, karriärlivsformen, lönearbetarlivsformen och den agrara livsformen. Se vidare tidskriften *Nordisk arkitekturforskning* 1992:1.

CLARA SKOOG - ÅHLVIK

Utställningschef på Riksställningar, ansvarig för konstutställningarna på Bo01, VD för Svensk Form och för närvarande fristående konsult.

Vad har hänt med tron på att vi kan planera och bygga "det goda samhället?"

Framtiden är ju ett osäkert kort. Ett sätt att förhålla sig kan vara att vilja blicka bakåt och välja en mer romantisk attityd. För andra kan framtidens alla möjligheter te sig lockande och inte minst den tekniska utvecklingen ses som en problemlösare - eller kanske en förlösare. I den framtiden lever vi våra liv via internet, shoppar och chattar och här behöver mjölken aldrig ta slut, det ser våra talande kylskåp till.

Men det hjälper oss föga att krypa in under täcket och vara nostalgiska, lika lite som tekniken i sig troligtvis kommer att ge oss lösningarna. I Sverige har idén om ett allomfattande tryggt samhällsbygge en

stark tradition trots att välfärdssamhället har fått sina törnar. Men ibland kan det trygga samhället kännas lite överväldigande, som om något saknas. Kanske saknas det sprickor, det ofullbordade, det otänkta? Om tryggheten blir det främsta idealet var finns då rum för kreativitet och nytänkande?

Richard Florida, amerikansk ekonom, gör oss uppmärksamma på kreativitetens betydelse i sin bok "The rise of the Creative Class". Florida menar att dagens amerikanska samhällsekonomi i allt högre utsträckning vilar på vår kreativa förmåga – vår förmåga att skapa meningsfulla former och innebörder. Idag vär-

derar vi kreativiteten högre än någonsin tidigare.

Många unga vill idag hellre jobba inom kreativa yrken som frisörens, designerns, reklamarens med all osäkerhet som det innebär, än att ha ett tryggare jobb inom industrin.

Inom näringslivet har kreativitet kommit att bli ett nyckelbegrepp för att behålla och stärka sin position på den internationella marknaden. Och vad gäller boendet vill alltfler bo i regioner med stort utbud av teatrar, museer, restauranger och vill träffa andra kreativa människor, vill ta del av andra människors kreativa uttryck, vill ge sina barn möjligheter att utveckla sina kreativa förmågor. Därför, menar Florida, bör ett samhälle sträva mot ett tillåtande klimat som innefattar många olika kulturer och uttryck.

I sökandet efter kreativa utvecklingskrafter har designområdet kommit att uppmärksammas, såväl internationellt som i Sverige. Regeringens satsningar på design går bland annat ut på att skapa utrymme för kreativa designprocesser i näringslivet.

Designfältet är ett mångfasetterat område. Design är både en praktik och en konstnärlig uttrycksform. Den konstnärliga kvaliteten har ett eget visuellt uttal som går utöver själva funktion, som tangerar frågor om smak och stil. Design kan betyda bra produkter som fungerar för många människor. Det kan handla

om att formge en doseringsapparat för medicin. Eller att låta göra en tallrik speciellt utformat för det lilla barnet. Eller pröva nya hållbara material, som att göra en cykel av bamburör. Eller formge en förarhytt i en lastbil som är ergonomiskt utformad och som har en tydlig och lättavläst instrumentbräda.

Designprocessen är en kreativ process, och som alla kreativa processer behöver den tid och tålamod. Den kreativa processen leder både till förnyelse och till klokskap. Så egentligen finns kanske inget motsatsförhållande mellan tryggheten och den till synes kaotiska kreativiteten?

Den kreativa designprocessen utgör en viktig beståndsdel i planeringen av vårt framtida samhälle, såväl inom näringslivet som inom offentligheten.

Design kan bidra till både lekfulla överraskningar, personligt tilltal som överblickbarhet, tydlighet och funktion.

Så frågan för dagen är snarare hur våra politiker, samhällsplanerare och företagsledare bättre ska tillvarata den inneboende kraften i kreativiteten?

Hur behåller vi kärnan av trygghet i vårt samhällsbygge samtidigt som vi lämnar plats för öar av kreativa kaos? Hur värnar vi om vår tradition av omsorg och omhändertagade samtidigt som vi uppmuntrar till förnyelse och utveckling?

SVERKER SÖRLIN

Professor och författare. Fil. dr i idé- och lärdomshistoria från Umeå universitet, f.n. professor i miljöhistoria vid KTH och vetenskaplig ledare vid SISTER – Institutet för studier av utbildning och forskning. Ledamot av regeringens forskningsberedning 1994 - 1998 och av Riksbankens Jubileumsfonds områdesgrupp "Forskning om kunskapssamhället" sedan 1998. Utgivare av flera arbeten om forsknings- och utbildningspolitik och om regional utveckling. Hans senaste böcker, "Världens ordning" och "Mörkret i människan" behandlar Europas idéhistoria 1492-1918 (Natur och Kultur 2004).

"Det goda livet är aktivt"

Jag känner igen mig i Louise Nyströms avslöjande diskussion om livsstilskategorierna. Jag har många ting att ta upp och det här med boendet hör ju ihop med det goda livet.

Knappt någon vet väl vad det goda livet är mer än när man för ett kort ögonblick upplever att man har det. Den som upplever att han ständigt har det är det något fel på. Ingenting är svårare att uppnå än en räckta sköna dagar, sa den kloke Goethe en gång. Den som befinner sig i det goda livet jämt är knappast där, den bör nog fortsätta leta.

Många har formulerat sig om det goda livet och jag pekar gärna på några försök. En av de böcker jag läst på sistone heter "Being Good" av en brittisk filosof. "Being Good" och andra böcker läser vi för att det goda livet i minst lika hög grad handlar om den goda människan, både från Schezuan och andra platser.

Sedan antiken har det formulerats utopier som beskriver hur det goda livet är eller bör vara. De talar mycket om hur man ska leva och hur man ska göra det mångsidigt. Man ska odla, läsa, vara bildad, konversant men också arbeta hårt. Bara en liten tid dock, för den största delen ska man ägna åt att utveckla sig själv. Alla som läser om dessa utopier, åtminstone jag,

känner sig nog till att börja med övertygad – men ju mer man läser desto tråkigare blir de. Det händer inget överraskande i dem. Människorna blir väldigt bildade till slut. Och än sen?

GRAPEFRUKT OCH WIENERBRÖD

Det får mig att tänka på en annan bok som tillhör de bästa jag läst, "En världshistoria i tio och ett halvt kapitel" av Julian Barnes. Det sista kapitlet handlar om en man som tycker mycket om att spela golf. En dag vaknar han upp på en sorts vårdavdelning där det finns golfbanor utanför dörren. Han väcks av en underskön sköterska som serverar honom en frukost bestående av grapefrukt. Han skopar upp en perfekt sked utan att få det där "sprutet" i ögat som man vanligen får. Intill ligger några wienerbröd som är de fräsiga och ljuvligaste han ätit. Efter frukost spelar han golf och det går ganska bra faktiskt. Vid lunch serveras han av samma sköterska – som fortfarande är lika vacker – får åter de ljuvliga wienerbröden och perfekt grapefrukt. På eftermiddagens golfrunda söker sig bollarna allt oftare till hålet, allt rakare, snabbare.

Nästa dag är det grapefrukt och wienerbröd igen och han slår sin första hole-in-one – och på eftermiddagen slår han sin andra!

Tredje dagen med fantastiska wienerbröd och gra-

pefrukt slår han flera hole-in-one och efter någon vecka är det nästan bara hole-in-one. Och fortfarande wienerbröd och grapefrukt och sköterskan fortfarande lika underskön, men nu frågar han om han möjligtvis skulle kunna få göra något annat. Svaret blir att det får han inte. Det här är ju på sätt och vis en sorts utopi.

De stora politiska ideologierna kanske inte är fullt lika föreskrivande som utopierna, men Karl Marx säger i "Den tyska ideologin" från 1845 att vi ska gå upp på morgonen och arbeta för brödfödan, sedan kan vi vara skräddare och intellektuella på eftermiddagarna och gärna kombinera det med lite mångsidighet.

Religionerna talar kanske inte lika mycket om det "goda" livet som det "rätta" livet. Så här ska vi leva enligt Sharia, så här ska vi leva enligt Luther etc. Försöket att formulera vad det bästa hela tiden bär på, innebär att så fort beskrivningen är färdig, är man färdig!

Om jag citerar Luther på gammalsvenska blir det så här: "Därför äro dessa tvenne satser sanna, goda, fromma gärningar göra aldrig någonsin en god from man utan en god from man gör goda, fromma gärningar". Det här är ganska obarmhärtigt egentligen. Vi är sådana vi är, är vi onda så gör vi onda gärningar, är vi goda och fromma så går vi omkring och försöker kanske slå någon på käften men det blir liksom en god gärning i alla fall. Luther är en ganska ohumanistisk

person och polemiserar därför ofta.

Det goda livet i Sörmland finns förmodligen men exakt på vilket sätt tror jag inte ska fastställas i skrift. Däremot bör det framgå indirekt att det är ganska bra här. Den stora komparativa fördelen för Sörmland är att ligga nära Stockholm. Det är relationen till Stockholm som allting handlar om nu tror jag. Sörmland är så att säga en nationell tillgång tack vare Stockholm – om ni förstår tankegången...

Vid en resa som jag gjorde med Riksantikvarieämbetets styrelse i Sörmland för något år sedan hann jag upptäcka många saker, bland annat att det här länet har 75.000 kulturminnesobjekt. Men jag la också märke till en annan sak. Vi fick en liten fickguide med statistik om länet och av den kunde man utläsa att Sörmland utmärkte sig negativt – åtminstone enligt min värdeskala. Utbildningsnivån var låg, antalet datorer per 1.000 invånare var litet, antalet uppkopplade arbetsplatser likaså. Särskilt tragiskt verkade det vara med ungarlarna i Flen som inte gingo vidare till någon högre utbildning.

Om jag nu får återupprätta de utopier jag nyss sågat så finns en del inslag av att man ska göra lite både och. Lite fiske i bäcken, lite läsning på eftermiddagen och så vidare. Just den sortens repertoar kan

man säga att Sörmland har potentialen att utveckla. Det där man gör på eftermiddagen med att läsa böcker och studera på högre utbildningar har man däremot inte gjort något av.

Det för mig in på en av mina käpphästar, nämligen att Stockholmsregionen borde betraktas mycket mer som en region. Det behövs fler utbildningsplatser i Stockholm därför att det behövs verkligen satsas på Stockholm. Det går ju att sprida stockholmarna till ett sorts utvidgat Stockholm och då skulle man få en annan "glöd" i Flen till exempel.

Infrastrukturen är viktig, det ser vi på Mälar- och Svealandsbanan. Eskilstuna som en gång varit på nedgång reser sig nu ur sina ruiner och upptäcker att det går att göra någonting av det här, det går att växa och det går att få till någonting – det goda livet således. Det goda livet uppstår medan man håller på med något annat, för att travestera John Lennon. Det handlar också om offentligheten och det offentliga rummet. Det är verkligen viktigt!

"Det går ju att sprida stockholmarna till ett sorts utvidgat Stockholm och då skulle man få en annan 'glöd' i Flen till exempel"

Jag tror verkligen inte att man lever ett gott liv genom att dra sig tillbaka som exempelvis Lars Ramqvist gjort och sitta bakom ett bilfönster och se arg ut, som han gjorde på en bild i DN häromsistens. Den människa som bara drömmer om sitt stora slott, att få kratsa en kastanj ur någon buske, lyssna på spraket från brasan, är så att säga förlorad för samhället och framför allt för sig själv.

MAN MÅSTE VÅGA

Hur hade det gått om man hade dragit sig tillbaka i Eskilstuna och inte byggt någon järnväg? Man måste våga, man måste satsa och man måste därmed anstränga sig. "Being good" handlar egentligen bara om att ta i hela tiden. Med alla krafter för att uppnå någonting. Därigenom har vi också sagt något om vad människan är för något; en strävande varelse.

"In med verkligheten och bygg det ni vill åstadkomma, men tro inte att ni kan ersätta Stockholm"

Men vad har det med offentligheten att göra? Det är i offentligheten vi för oss själva, våra idéer och det vi tror på till torgs. Som här idag där vi inbjudna talare kan åka härifrån mätta på beröm. Men för alla dem som inte blivit inbjudna måste det också finnas arenor.

Och inte möter man någon om man som nämnde Ramqvist sitter bakom en stängd dörr. Vi samhällsvaler vill diskutera med andra, föra våra innersta tankar och övertygelser till torgs. Därför är det viktigt att försöka formulera de arenor där vi ska kunna umgås med varandra.

Nästan all vår tid arbetar vi inte, åtminstone inte i formell mening. Boendet är en del av det goda livet och allt fler vill definiera var vi bor, hur det ser ut där vi bor, vilka vi umgås med och så vidare. Många söker sig till ställen där de vill leva och verka och kan göra det eftersom vi numer lättare kan kommunicera och sköta arbetet från olika platser. Vi har redan hört hur livsstilar och nya behov förändrar gamla beteenden och jag tror att dessa nya krafter verkar för Sörmland. Men man borde kanske lösa upp gränserna mellan Stockholm och Sömland ännu mer. Här vill man gärna vara och rosta sina kastanjer. Men det ligger förstås ett problem i detta om vi inte också kan förse den här världen med de kvaliteter, de värden och den friktion som ligger i det urbana.

De båda föregående talarna har mycket väl preciserat varför det är så bra med städer för där finns rätt mycket offentlighet. In med verkligheten och bygg det ni vill åstadkomma, men tro inte att ni kan ersätta Stockholm! För det är där den offentliga scenen finns.

Så vi måste också hitta nya platser och nya former för offentlighet i Sörmland, annars kommer vi inte att lyckas. Bort med idyllen och in med verkligheten!

Det är mycket kreativt och starkt och bra att blanda. Forskaren Richard Florida har i en av sina senaste böcker formulerat ett "gay-index", den förtätning av denna livsstil som har rätt hyfsat med pengar, är högutbildad, söker kreativ design, spännande yrken och representerar framtiden. Denna mångfald är något värt att ta vara på. Mångfalden, olikheterna, den så kallade kreoliseringen, är bra. Den skär in en sorts kil i den här kastanjeidyllen och det är också bra!

M A S O U D   K A M A L I

Samhällsvetare från Tabrizuniversitetet i Iran. Nya examen i sociologi och socionom-examen i Sverige. Fil.dr. i sociologi och professor i socialt arbete vid Mitthögskolan samt professor vid Centrum för multietnisk forskning vid Uppsala universitet. Leder ett europeiskt projekt om diskriminering av invandrare. Statlig utredare hos integrationsminister Mona Sahlin inom området diskriminering, integration och makt.

”Integration har historiskt sett ingenting med invandrare att göra”

Segregationen och bostadssegregationen i sig är inte problemet, säger Masoud Kamali. Det är en konsekvens av andra faktorer, som ligger utanför själva boendet och människorna som bor där.

Jag kom till Sverige som flykting 1988 och placerades vid en flyktingförläggning i Kiruna där jag fick läsa SFI - Svenska för invandrare. Det var en bok som handlar om ”Elsa kör buss” och ”Olle spelar gitarr”. Efter några dagar ville läraren lära oss om den svenska kulturen. Hon sa att invandrare brukar komma så nära, ta i hand och kramas och så vidare och det är inte bra för svenskar. ”Här har vi har ungefär en meters kulturellt avstånd”, sa hon. Förklaringen till det var att ”Sverige har varit ett kallt land och om vi skul-

le komma så nära varann och ta i varandra skulle vi drabbas av epidemier och i så fall hade vi dött ut". Jag sa till mina invandrarvänner på kafferasten att enligt den logiken kommer alla invandrare att dö ut om vi inte slutar krama varandra och ta i hand. Nuförtiden bor både min lärare från Kiruna och jag i Uppsala och vi kramas alltid när vi ses.

Problemet är inte att vi är olika. Problemet är när vi generaliserar och tror att alla andra betar sig på samma sätt. Både hon och jag har förändrats väldigt mycket. På samma sätt förändras och blandas kulturer. Men att utgå ifrån att allt bara är statistiskt och att alla skulle gilla att bo tillsammans i ett visst område för att de är invandrare och vill umgås med varandra, då skönmålar man problemen. Eller helt enkelt, då ser man inga problem.

Jag har jobbat som socialsekreterare och varit inblandad i olika ungdomsgrupper och lärde mig då mycket om hur komplex världen är. Tyvärr har inte många i det svenska samhället förstått att invandrare inte är en ansiktslös massa som kommer hit och betar sig på samma sätt. Det är så lätt att generalisera.

Segregationen och bostadssegregationen i sig är inte problemet. Det är en konsekvens av andra faktorer och mekanismer som ligger utanför själva boendet och människorna som bor där, deras val av utbild-

ningssystem, arbetsmarknad och andra processer som pågår i samhället. Sådant som gör att folk inte kan flytta även om man vill. Man brukar säga att segregation är avsaknaden av integration. Så enkelt är det naturligtvis inte. Segregation har alltid funnits i alla mänskliga samhällen, den första grupp som segregerade sig var kungar och adelsmän. Fortfarande finns många rika som inte vill blanda sig med de dödliga, till exempel.

Segregation som problem blev ett forskningsämne först när man pratade om arbetarklassen, folk som flyttade från landsbygden till städerna där arbetsplatserna fanns. I slutet av 1800-talet i Sverige uppstod många diskussioner om segregation som kopplades till brottslighet. När tryggheten för medel- och överklass attackeras och invaderas av de som är segregerade, då började man diskutera och reagera. I senare del av 1800-talet började brottsligheten öka i de segregerade grupperna och 1898 tillsattes en kommitté som la fram sitt betänkande 1901. Året därpå kom första lagen mot ungdomsbrottsligheten. Då hade man dragit slutsatsen att dessa ungdomar saknade vuxna förebilder hemma och barnen lämnades vind för våg. Det blev problem med brottsligheten som följd och de överrepresenterades i statistiken.

FANNS EN FÖRSTÅELSE

När arbetskraftsinvandrarna började komma till Sverige efter andra världskriget fanns en förståelse för att de var gäster. LO och regeringen hade en överenskommelse om att de skulle åka tillbaka så fort lågkonjunkturen återvände. Men Sveriges industri behövde arbetskraft så invandrarna åkte inte. De fick barn som växte upp här och började skolan. I slutet av 60-talet när lågkonjunkturen kom blev många av dem arbetslösa. Då kunde de inte återvända för deras barn hade ingen kontakt med det gamla hemlandet och kände bara till Sverige. Även språket var ett problem för dem. Men deras föräldrar i de segregerade områdena hade sina egna liv. På eftermiddagen kunde de samlas och lyssna på radion på italiensk fotboll och heja på Roma. De olika etniska grupperna var inåtvända och kunde umgås med varandra och prata sitt eget språk. Många kunde inte svenska och det behövdes inte heller. Det enkla arbetet var inte som idag, numer behöver man i städjobben även kunskaper i kemi för att inte förstöra golven. De kunde leva sina liv med drömmen om att återvända och samhällets syn på dem var att de inte var här för att stanna.

De som väljer att stanna kvar får anpassa sig till det svenska samhället. Om man tar seden dit man

kommer blir man assimilerad. Skillnaden mellan assimilation och integration är att assimilation är kulturell assimilation. Exempel på assimilerade individer som inte är svenskar är adoptivbarn. Det var alltså en totalt avsaknad av integrationspolitik för man hoppades att invandrarna skulle återvända hem – men det gjorde de inte. Istället knackade nya grupper på dörren, från Chile och Afrika bland annat.

Sveriges första integrationslag klubbades igenom i riksdagen 1975. Då kallades det inte integration utan invandrarpolitik, men i praktiken var det en anglosaxisk amerikansk modell för integration där man accepterar kulturella skillnader. I den har man slagit fast att den som stannar i Sverige själv får välja till vilken grad han vill anpassa sig till den svenska kulturen, normerna och värderingarna. Han får också behålla något som kallas sin kulturella särart. Ett ganska oklart begrepp som lär innebära förståelse för att vi alla är olika och har egna kulturer. Själv är jag iranier, eller rättare sagt – iranier var jag när jag kom till Sverige. Jag är perser och tillhör majoritetssamhället i Iran där det finns fem andra etniska grupper. I Sverige blev jag plötsligt kulturexpert på hela Iran, inte bara för iranier utan för alla invandrare!

”Jag tänkte, okej, jag kommer från Mellanöstern, är muslim, manschauvinist och så vidare...”

Jag läste sociolog- och socionomexamen samtidigt i Linköping/Stockholm. Sommaren -91 fick jag ett sommarjobb som ekonomiassistent i Linköpings kommun. När jag var på anställningsintervju frågade de en massa konstiga frågor, bland annat hur jag tyckte att det är att arbeta under en kvinnlig chef. Jag tänkte, okej, jag kommer från Mellanöstern, är muslim, manschauvinist och så vidare... så jag sa att det beror på om hon är snygg! Jag fick faktiskt jobbet...

Efter en vecka kom en kollega och sa: ”du Masoud som förstår det här, kan du komma och förklara att hon inte har rätt till socialbidrag?”. Kvinnan var från Paraguay och jag sa till henne att enligt paragraf sex socialtjänstlagen har du inte rätt till socialbidrag eftersom du ligger tjugofem kronor och femtio öre över normen. Min svenska kollega som kunde spanska tolkade. Jag sa också att ett negativt beslut enligt förvaltningslagen kan överklagas. Du kan komma hit redan imorgon och ansöka på nytt. Samma eftermiddag frågade jag min kollega vad det var hon ville att jag skulle säga till kvinnan egentligen? Då sa hon, du är invandrare och jag tänkte att ni förstår varandra... Visst. Vi var båda invandrade

till Sverige men jag vet inte så mycket mer än att Paraguay ligger i Latinamerika. Varför skulle jag då bättre kunna förklara att hon ligger över socialbidragsnormen när hon inte har rätt till socialbidrag? Du har själv mer kulturkompetens än jag, förklarade jag, du är kvinna och du kan tala hennes språk!

Min lön var den lägsta men jag kom på att jag som invandrare hade någonting som de inte hade; kulturkompetens. Så småningom reducerades jag till kulturkompetens för folk från Mellanöstern men det gick inte heller så bra. Sedan blev jag kulturkompetens för irani-er – fem olika etniska grupper; turkar, araber, kurder, balutcher och perser. Min mamma sa alltid att ”kurder ska du inte prata med, de är farliga och araber är dumma”. Alla dessa värderingar hade jag med mig när jag kom till Sverige.

Integration har historiskt sett ingenting att göra med invandrare. Det började diskuteras någon gång i mitten av 1800-talet. Durkheim sammanfattade diskussionerna 1912 och kom fram till att integration handlar om social solidaritet. Med det menas att alla måste delta i samhällslivet och bära dess börda för att skörda dess frukter och så vidare. De industriella ländernas sjukförsäkringssystem och arbetslöshetssystem bygger just på den här definitionen av social integration.

Bismarck ville skapa en nation; Tyskland, och

minska klyftorna. Många partier i Reichstag accepterade tanken på socialförsäkringssystemet och det kopierades senare av många länder, framför allt Sverige.

Det var efter andra världskriget diskussionen om integration egentligen började tillämpas på nya grupper.

Då tog man ett anglosaxiskt perspektiv utifrån kulturaliseringen.

Det problem som verkligen höll på att växa fram var etnifiering, men det såg ingen. Fattigdom etnifieras. Brottligheten har inte ökat och det vet alla. Men platsen har förändrats. De som begår brotten är samma personer men de har ett annat utseende. Segregerade områden har samma problem som tidigare.

Nu står vi inför att industrisamhället lämnar plats för tjänstesamhället. Det krävs mer utbildning och mer flexibilitet. De som tror att en tillsvidareanställning är en del av det goda livet får lämna det bakom sig. Inom loppet av trettio år kommer man att ha två, tre olika yrken med olika utbildningar och man kommer inte att jobba och bo på samma ställe, säger framtidsforskarna. Tyvärr klarar inte många i de segregerade områdena av skolan och hur går det ihop med framtiden?

Vi har ett vi- och de-tänkande som institutionaliserats historiskt sett. Vi utbildar/undervisar våra barn i skolor att vi är olika. Jag skulle hämta mitt barn på dagis härom dagen när personalen bad mig ta med en

persisk flagga till FN-dagen. Varför, frågade jag. Min dotter är ju född här. Ska du redan nu säga till mitt barn att hon inte hör hemma här? Kvinnan hade naturligtvis ingen avsikt att stigmatisera folk, men budskapet från dagis blir att "även om du är född här och kommer att leva och dö här, så hör du inte hit".

Titta bara på mellanstadiets historieböcker om Europas historia. Det Ottomanska riket styrde i 800 år. Men denna väsentliga del av Europas historia existerar inte i våra historieböcker, den är reducerad till en halv sida under rubriken "Turkarna". I religionsböckerna står det att kristendomen har mycket större plats än judendomen och islam. Religionen ska ju vara sekulär, men när det handlar om kristendom handlar det om etik, när det gäller islam handlar det om jihad. Det är vad vi lär våra barn. Det vill säga, varken judendomen eller islam har någon etik.

Varför undrar vi plötsligt, varför det är diskriminering på arbetsmarknaden? Segregation finns för att vi har institutionella problem som vi inte tar itu med. Fortfarande nekar folk till att diskriminering på grund av etnicitet och bakgrund över huvud taget förekommer. När de säger så och inte vill titta på historien, blir det problem. Integrationspolitiken är till för just dessa människor och plötsligt blir även jag en person som behöver integrationspolitik.

Avslutande samtal mellan Louise Nyström, Clara Skoog Åhlvik, Sverker Sörlin och Masoud Kamali – under ledning av Catharina Håkansson

Catharina Håkansson: Är det så att folkhemsutopin fortfarande är ett levande politiskt ideal?

Louise Nyström: Ja det tror jag, i hösta grad. Inte bara i vårt land utan i väldigt många länder. Ordet folkhem är ju mycket äldre än det Per Albin Hansson lanserade. Det handlar nog mycket om det som Masoud talade om, att integration egentligen är en fråga om social solidaritet. Jag tänker på amerikanska gated communities, de som med hjälp av sina pengar drar sig utanför och vill skapa egna samhällen och därför inte vill vara med och betala till storsamhället. Den samhälleliga solidariteten är en grund för att leva tillsammans och utvecklas i ett gott samhälle. Vi som var med på den tiden och bestämde i politiken såg oss som medelvensson allihopa. Det vi ser nu är att det i det här folkhemmet får plats med väldigt många olika sorters sätt att leva. Det är nog det vi alla fyra talat om, att försöka sätta ord på vad mångfald egentligen betyder.

Catharina Håkansson: Menar du då att folkhemstanken fortfarande är förenlig med en mer individuell livsstil?

Louise Nyström: Ja, nödvändig i den meningen att det handlar om ett gemensamt samhälle som vi allihopa är och ska vara solidariska med, annars så ramlar samhället isär.

Catharina Håkansson: Är ni överens om att det är folkhemmet folk vill ha?

Sverker Sörlin: Ja, jag tycker det är intressant. Hemmafru-modellen som Louise talade om tidigare är möjligen lite kusin med ordet folkhem. Det är kulturellt laddat i den mening Masoud var inne på, nämligen att de är som nationella begrepp. Hemmafrumodellen kommer innan den storskaliga invandringen och det är som om hela det här begreppet kollapsar inför en mångkulturell social bild. Det är lite fånigt med tanke på att det faktiskt är ett amerikanskt begrepp. Deras mångfald förknippar jag väldigt mycket med vit medelklass. Ordet folkhem utsätts här för stress. Det har fortfarande många valörer som jag personligen är beredd slå vakt om och detta med solidaritet är något fint tycker jag, men även om det inte riktigt fungerar på det sätt man talat om det tidigare. Kanske behövs det ett nytt ord för folkhem?

Catharina Håkansson: Clara talar ju om behovet som ligger i framtiden, om kaos, kreativitet och att mångfald är nyckeln till tillväxt. Vilken slutsats drar man av detta? Ska samhället lägga sig i mer eller ska samhället lägga sig i mindre. Uppstår det här av sig själv?

Clara Skoog Åhlvik: Jag har ingen aning men jag tror det är viktigt att politiker och styrande inte försöker undvika det utan tvärtom planera för mångfald. Näringslivet är smartare, dom har redan gjort det. På IKEAs och Volvos design-kontor är det hur många nationaliteter som helst för man VET att det blir en kreativ miljö. Mångfald i Sverige har alltid gjorts

till ett problem. Se det som en möjlighet! Malmö har ju kommit en bit på väg för där har dom förstått att år 2050 kommer över 50 procent av Malmös befolkning ha en icke-svensk bakgrund.

Catharina Håkansson: Jag snappade upp något här under kaffepausen. Några sa att det spelar ingen roll om det kommer en massa människor med goda idéer för det finns hela tiden regelverk som säger att man inte får. Hur kommer man åt det?

Louise Nyström: Jag slås av att det är så mycket lättare för människor att göra "sin grej" i London till exempel. I vissa områden är det bara att sätta igång och göra i ordning tomma hus. Men här är det otillåtet att leva sitt liv utan rinnande vatten i stan till exempel. På det sättet har vi ett stängt samhälle för den typen av kreativitet och initiativ som Clara pratar om. Var ska nästa generation unga människor ta vägen med sin kreativitet rent praktiskt, rent fysiskt? Jag undrar om det kan vara så att vi borde behålla de så kallade miljonprogramsområdena i en del kommuner så att det finns åtminstone något ställe att vara med sin kreativitet. Det finns egentligen inga sådana platser längre för folk utan stora inkomster. Hur gör vi detta?

Masoud Kamali: Jag tror en del av problemet i själva verket är att vi pratar om mångfald i termerna av nyttotänkande eller icke nyttotänkande. Till fördel eller nackdel. Den gaeliska forskaren Tom John Linston säger att om vi först accepterar att vi inte kommer ifrån att världen förändrats, så måste vi acceptera att vår granne kommer att vara chilennare, afrikan eller något annat. Den som är beredd att ifrå-

gasätta sina egna fördomar och är beredd att ifrågasätta sina bestående sanningar, kommer också att överleva dagens/framtidens samhälle. Då skapas också en möjlighet för dialog, och inte monolog.

Sverker Sörlin: Några saker har slagit mig här under eftermiddagen, jag tänkte på Engels och hans tänkande på 1800-talet som handlar mycket om motsatsernas spel. Vi har dels friheten att göra som i London som är en motsats till svensk byggnorm, stadgor och regler som finns i det här landet. För att folkhemstankens solidaritet som Durquem och Per Albin Hansson pratar om ska fungera, krävs ett ganska stort mått av ordning. Vi står i en sorts ständigt konflikt med friheten att kunna göra och skapa, det är en form av konstant dilemma.

Jag fick en idé när Masoud sa det där om den engelske forskaren och att vi ska utgå från det som är givet. Jag läser en bok just nu som handlar om hur det blev precis så här och att det är vårt öde. Boken heter *The Webb of History* och är skriven av far och son, båda är historiker i Amerika. Den handlar egentligen om att vi en gång var ganska isolerade på olika ställen i världen. De berättar om Osmanska riket och Europa, friktionen fram till 1930-talet då den sista fristående folkspillran på Papua Nya Guinea upptäcktes av en "australisk guldprospekterare". Sen blev alla sjuka och hälften av urbefolkningen dog. *The Webb of History* handlar egentligen om hur vi integreras med varandra över hela planeten på alla möjliga sätt. Hela tiden finns en spänning, det grundas nya partier som inte vill "besudla" oss för mycket. De vill upprätthålla Europa, andra säger låt oss integrera den har spänningen. Jag tror att det handlar om att leva i det genuina dilemmat.

KOMMER STRAX

RIDER

1. J...
KOMMER STRAX

På skjutbanan. Kommer snart

ÄR I BÅTHUSET

Tillbaka 15 00

På promenad
Tillbaka

Är tillbaka snart

VÄLKOMNA!

Tillbaka 16 00

VÄLKOMNA
STIG UPP KOMMER STRAX

Catharina Håkansson: Är det någon som vill kommentera i publiken?

Pelle Nilsson, Nyköping: Jag kommenterar gärna för jag tycker att det är bra att det finns regler och bestämmelser och ett stabilt samhälle. Men jag hade egna regler när jag gick i skolan och skolan hade sina, så vi var båda lyckliga när vi skildes. Men under mitt liv som kreatör så har alla regler alltid försenat skapandet av mina idéer. Det sista projektet tog sex år att genomföra och det gör att många drar sig och man tappar lusten. Därför släpper man inte fram kreatörer som kanske har vettiga idéer. Man upplever starkt att det är för mycket regler. Låt oss utvecklas efter egna idéer, det skapar mångfald!

Clara Skoog Åhlvik: Det finns regler inte bara i samhället utan även i näringslivet. Där finns en kultur och tradition som är oerhört rädd för kreativa yrkespersoner. Designers i näringslivets ögon är konstiga människor med konstiga glasögon som kommer med konstiga idéer som bara kostar pengar. Det finns ett otroligt motstånd i näringslivet trots att dessa personer skulle kunna göra ett enormt utvecklingsarbete för företagen. Det är ett problem att vi har en sådan stark ingenjörstro och en sådan väldig misstänksamhet mot kreativa infall.

Peter Eklund, Nyköping: I starka kulturer är det så välorganiserat och vem fasen ser helheten? Vi pratar om visionen, om det sköna boendet, om kvaliteter, sedan har vi trots allt starka avgränsade kulturer där man bestämmer hur det ska vara. När jag är arg på länsstyrelsen brukar jag säga att här sitter 90 procent och jobbar häcken av sig för att utveckla

länet, sedan sitter 10 procent och jobbar häcken av sig för att det ska avvecklas! Alla måste vara beredda att jobba mot samma håll och inte se hinder utan möjligheter.

Sverker Sörlin: Du verkar ju kunna överblicka hundra procent av länsstyrelsens arbete och det är ju ett steg i rätt riktning då, men jag skulle ändå vilja osäkra min revolver när jag hör folk tala om helhetslösningar. Jag tror att vi ingår i de här utopierna som är helhetslösningar och nyckeln som överlämnas vid tillträdet är den verkliga utopin.

Masoud Kamali: Sverige är fantastiskt bra på att kontrollera andra. När jag skrev min uppsats om kafferaster jobbade jag som socialsekreterare och skrev samtidigt en D-uppsats på socialbyrån. Jag upptäckte att den viktigaste stunden på dagen var kafferasten. Den var helig och det var viktigt att visa att man tillhör gruppen. "Kom med dina idéer, nytt blod, vi lyssnar och kan förändra," sa de, men så småningom förstår man att det är bara retorik. Det är mycket svårt att påverka maktstrukturen och den normativa strukturen i Sverige. Sverige har i jämförelse med andra länder mindre regler och mer normativ kontroll och man ska verkligen inte bryta mot de här osynliga normerna. Jag kan ge många exempel på det.

Louise Nyström: Dessa regler är ju så cementerade i det svenska livet och både de som har invandrat och de som är infödingar kämpar ju mot dessa regler hela tiden! Det jag ville säga var det där med helhetssyn – ett ord jag avskyr. Det går inte att ha helhetssyn över något annat än sitt eget liv. Om det nu är möjligt att ha helhetssyn så tror jag det är rent farligt därför att den som har helhetssyn också har

makt. Det finns en motsättning mellan helhetssyn och ordet mångfald. Går det att förena mångfald med helhetssyn? Jag tror inte det. Tusen blommor snarare är helhetssyn.

Catharina Håkansson: Det var ett bra slutord och nu tackar vi så mycket för oss och ber länsstyrelsen tänka på att låta tusen blommor blomma!

Avslutande anförande av landshövding Bo Holmberg: Jag vill bara försvara helhetssynen. Jag var ordförande i utredningen om livets slutskede och vet vad detta med språk kan innebära. Vi har många olika språk; naturvetenskapligt språk, humanistiskt, socialt och juridiskt språk. Det var näst intill en brottningsmatch mellan jurister, medicinare och etiker för alla ville uttrycka exakt samma sak fast på sitt eget språk. Fick de inte det ville de inte vara med i klassen längre. Jag menar att ni sitter här med era språk, men politikens uppgift är ändå att försöka få det att gå ihop. Jag fick med två sekreterare skriva det där själv för att få det att gå ihop.

Jag ser en stor risk med det här sekulariserade samhället. Kommunerna har sina stenhus; socialavdelningen och byggnadsnämnden. Ett annat planerar gator, det andra vägs skyltar, i det tredje planeras bostadshus. Men var är helheten i staden? Jag börjar se det här som ett stort demokrati- och effektivitetsproblem. Jag kan inte tala om vad helhet är, men NÅGON måste få de olika professionerna att gå någorlunda i takt! Det jag är rädd för är att politiken är så svag, demokratin är totalt ofarlig idag. Den var farlig en gång när demokratin genomfördes, men nu har den marginaliserats och ingen bryr sig.

Om vi ska bli lite effektiva måste vi också få en mix där demokratin i större utsträckning vågar sig på lite sammanfattningar. Jag förstår Pelle och alla andra som undrar över att den ena handen inte vet vad den andra gör. Som landshövding har jag slagits för att det ska gå snabbtåg från Stockholm till Sörmland och Östergötland. Sedan ska jag sitta med i en massa kulturmiljöprövningar som är fast i sina egna system. Det räcker ju inte med att få ett beslut att järnvägen SKA börja byggas, spaden måste ju i jorden också! Vet ni hur lång tid det tar mellan riksdagsbeslut och spadtag för en järnväg? Sex till åtta år. Är det effektivitet? Nej, vi måste börja fightas med varandra lite mer och få praktiska resultat. Ja, ja, där fick jag gnälla lite grand...

Louise Nyström: ...och där fick jag!

Landshövdingen: Det var inte menat som en replik. Stort tack för er närvaro och denna intressanta och intellektuella debatt!

FORM OCH PRODUKTION: L&W REKLAM, NYKÖPING
PROJEKTLEDARE: EVA AALBU, LÄNSSTYRELSEN

LÄNSSTYRELSEN
Södermanlands län